
ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΡΗΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΟΙΣ ΜΕΛΛΟΥΣΙ ΔΙΚΑΣΤΑΙΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΤΟ ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ

ΤΟΥ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ (1802).

Τὸ περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν περίφημον σύγγραμμα, γραμμένον κατὰρχᾶς Ἰταλιστῇ, μετεφράσθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας, καὶ μεγάλως ἐπαινέθη εἰς ὅλην τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. Πολλοὶ ἡγεμόνες, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα, καὶ φροντίζοντες πλέον νὰ ἀγαπῶνται ἀπὸ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὑπηκόους, παρὰ νὰ γίνωνται φοβεροὶ εἰς αὐτούς, ἀφοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἔγιναν ἔτι φιλανθρωπότεροι, ἐμαλάκυναν τὴν σκληρότητα τῶν νόμων, καὶ πολλὰς τυραννικὰς τῶν ἀδικημάτων ποινὰς, ἢ παντάπασιν κατήργησαν, ἢ εἰς πατρικὰς σχεδὸν παιδεῖας μετεσχημάτισαν. Καὶ ἐν ἡ μεταβολῇ αὕτη δὲν ἔγινεν ἀκόμη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην κοινὴ, αἷτιον εἶναι ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶσιν ὡσεπιτοπολὺ αἱ φιλοσοφικαὶ νοουβητήσεις, ὅσάκις ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ ἐκριζώσωσιν πεπαλαιωμένους ὑπολήψεις καὶ δόξας· καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον παραβλέπουσιν οἱ ἄνθρωποι πολλάκις, διὰ χάριν πατροπαραδότου τινὸς πλάνης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι προσκολλημένοι. Ὁ καιρὸς ὅμως δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν τὰ ἀληθῶς συμφέροντα εἰς αὐτούς ἔχουν νὰ κατασταθῶσι τόσο φανερά, ὅσον καὶ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

αὐταὶ αἱ πλέοναι ἀμφίβολοι γεωμετρικαὶ ἀποδείξεις. Πρὶν φανερώσω τὸ τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον ἠθέλησα νὰ μεταφράσω, καὶ μὲ σημειώσεις νὰ ἐξηγήσω τὸ σύγγραμμα τοῦτο, εὐλογον εἶναι νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ Συγγραφέως.

Καῖσαρ ὁ Βικκαρίας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1738, καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1793 ἔτος, εἰς τὸ Μεδιόλανον, τὸ ὁποῖον κατεστάθη τὴν σήμερον Μητρόπολις τῆς ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίας. Ἐξέδωκε πρώτην φυσάν τὸ παρὸν σύγγραμμα κατὰ τὸ 1765 ἔτος. Ἐξω τούτου ἔγραψε καὶ ἄλλα τινὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ Περὶ Χαρακτῆρος λόγου. Ἔλαβεν ἀμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῆς ἀρετῆς του τὰ ἐγκώμια τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην εὐρισκομένων φιλοσόφων, καὶ ἐτιμήθη μὲ πολλῶν ἡγεμόνων εὐεργεσίας. Ἦ ἐν Γερμανίᾳ Ἀυτοκρατορικὴ αὐλὴ τὸν κατέστησεν εἰς τὸ Καθολικὸν φροντιστήριον τοῦ Μεδιολάνου διδάσκαλον τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας.

Πρῶτος εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τὸ μετεγλιώτισε, κατὰ τὸ 1766 ἔτος, ὁ φιλόσοφος Μορελλέτος, μεταλλάξας μόνον τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, διὰ νὰ τὸ κάμῃ σαφέστερον εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας. Μετὰ ταῦτα ἐφάνησαν ἄλλαι πολλαὶ μεταφράσεις, ὡς εἶπα, εἰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης γλώσσας. Ὀλίγα φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἔκαμαν τόσον κρότον, ὅσον ἔκαμεν αὐτό· διότι καθὼς διήγειρε τὸν ζῆλον τῶν ἀληθινῶν φιλοσόφων, οὕτως ἐτάραξε καὶ τὴν χολὴν τῶν δεισιδαιμόνων, αἱ ὁποῖοι μὲ κραυγὰς ἀκαιοσύντους ἐζήτησαν εἰς μάτην νὰ κατασιγά-

σωσι τὴν ἡμέρον καὶ πράξιν φωνὴν τῆς φιλοσοφικῆς
φιλανθρωπίας. -

Ἡ ἰδική μου μετάφρασις εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτως
ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἔκαμα πρὸ πολλοτάτων ἐτῶν. Δίτισι,
περιστάσι, ἀσχολίαι διάφοροι, τὰς ὁποίας μάταιον, καὶ
ἴσως οὐδὲ πρέπον εἶναι νὰ ἀναφέρω, μ' ἐμπόδισαν μέχρι
τῆς σήμερον νὰ τὴν δώσω εἰς φῶς, καὶ μ' ἐμποδίζουν
ἀκόμη νὰ δώσω εἰς αὐτὴν, καὶ εἰς τὰς σημειώσεις, μορ-
φὴν ἴσως καὶ τάξιν εὐπρεπεστέραν. Ἰκοιούθησα τὴν Ἰτα-
λικὴν ἔκδοσιν, ἐπιγραφομένην μὲν εἰκονικῶς ἐν Λον-
δίῳ, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τυπωθεῖσαν εἰς Βενετίαν, ἐν ἔτει
1774. Εἰς ταύτην τὴν ἔκδοσιν ἐφυλάχθη ἡ ἀποδεχθεῖσα
ἀπὸ τὸν συγγραφέα τάξις τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως
τοῦ Μορελλέτου.

Ἐσπούδασα, ὅσον ἦτο δυνατόν, νὰ κάμω τὴν μετά-
φρασιν σαφεστέραν παρὰ τὸ προτότυπον, τὸ ὑποῖον εἰς
πολλὰ μέρη εἶναι σκοτεινόν. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐκεῖνοι
μόνον ἴσως ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς θέλουν τὴν καταλάβειν,
ὅσοι ἔλαβαν χρηστὴν ὅπωςδήποτε ἀνατροφὴν, καὶ με-
τρίαν γραμμάτων εἶδησιν. Οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἰταλοὺς
ὅλους, μ' ὅλον ὅτι γεγραμμένον Ἰταλιστὶ, εἶναι εὐκατάλη-
πτον τὸ σύγγραμμα. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι ὁ Συγγραφεὺς
λαλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμποροῦν νὰ νοή-
σωσιν εὐκόλως, ὅσοι δὲν ἔχουν μετρίαν καὶ εἶδησιν τῆς
Πολιτικῆς. Ἡθέλησε πρὸς τούτοις ὁ Βεγκκρίας ἐξεπίτηδες
ν' ἀποφύγη τὴν ἄκραν σφήνειαν, διὰ τὴν φόβον τῆς
τυραννίας, ἥτις εὐλογον πρόφασιν ἤθελε λάβειν νὰ τὸν
ἐνοχλήσῃ, εἰάν ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς χυδαίους νὰ κατα-

λάβωσιν ακριβῶς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου, ὅτι ἡ κτηῆσις, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ζωὴ των ὑπόκεινται εἰς νόμους ἀδίκους, καὶ πολλάκις εἰς μόνην τὴν παράνομον θέλησιν ἐνὸς ἀχρείου δεσπότη. ἔχουσιν αἱ φιλοσοφικαὶ ἀλήθειαι τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὅποταν σπείρωνται χωρὶς φρόνιμον σκέψιν καὶ προφυλακὴν εἰς ἀκοὰς ἀσθενεῖς· γεννῶσι δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὅποτον ἤθελαν καμῆν εἰς τὸν ἀσθενῆ στόμαχον τὰ ἰσχυρὰ βρώματα. Ὄταν ἐξ ἀτυχίας διαλυθῶσι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας οἱ δεσμοί, τὸ ἀδικούμενον μέρος τῶν πολιτῶν, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀδικοῦνται, νομίζουσι, ὅτι ἔχουσι ὅλα τὰ δίκαια. Δὲν προσέχουσι πλέον εἰς ὅσας κακίας ἔπραξαν, ἢ πράττουσι αὐτοὶ, ἀλλ' ἀσχολοῦνται εἰς ὅσα ἔπαθον ἀπ' ἄλλους. Ἐντεῦθεν τὰ φρικτὰ καὶ πάνδεινα κακὰ, ὅσα συνώδευσαν τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἴδαμεν πρὸ μικροῦ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας μεταβολήν. Χρῆσται λοιπὸν ὁ φιλόσοφος φιλόσοφος νὰ νοουθετῇ αἰνιγματωδῶς τοὺς δυνατοὺς, ἢ, ὅποτε κηρύττει τὴν δικαιοσύνην εἰς αὐτοὺς, ἐνταυτῷ νὰ διδάσκη καὶ τοὺς ἀδυνάτους, ὅτι αἱ ἀδικίαι δὲν θεραπεύονται μὲ ἄλλας ἀδικίας. Οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἀληθῆς τρόπος νὰ φωτίζῃ τοὺς ἀνθρώπους· τοῦτον ἐμεταχειρίσθη ὁ Σωκράτης (1), καὶ τὸν αὐτὸν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ βιβλίου ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος.

1. Δὲν θέλω, ἔλεγε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, μήτε νὰ ἀδικῶμαι, μήτε νὰ ἀδικῶ· ἀλλ' ἀν ἴσως ἦτον ἀνάγκη νὰ πάθω τὸ ἐν, ἢ νὰ πράξω τὸ ἄλλο, ἤθελα προτιμήσειν νὰ ἀδικῶμαι μᾶλλον παρὰ νὰ ἀδικῶ, ἢ Βουλοίμην

Ἀπὸ τὰς σημειώσεις τὰς ὑποκειμένας εἰς τὴν μετάφρα-
σιν, ὅσαι δὲν ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ Διδεροτότου εἰς τὸ τέλος,
εἶναι αὐτοῦ τοῦ Συγγραφέως. Ἐξω τούτων ἔγραψε τινὰς
σημειώσεις καὶ ὁ περιθώητος Βολταίρος· ἀλλ', ἐπειδὴ δὲν
περιέχουν πλὴν τὴν ἱστορίαν τινῶν ἀτόπων, συμβάντων
κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὴν ἀτα-
ξίαν τῶν νόμων, οὐδ' ἐξηγοῦν ἀμέσως κανένα σκοτεινὸν
τοῦ συγγράμματος τόπον, δὲν ἔκρινα εὖλογον ν' αὐξήσω
μὲ αὐτὰς εἰς μᾶτην τὸν ὄγκον τοῦ βιβλίου, καὶ μάλιστα
ἐπειδὴ ἐμελέτων νὰ προσθέσω ἰδικὰς μου σημειώσεις, ἐξη-
γητικὰς τινῶν ἀσαφῶν τόπων.

Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας (τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσα εἰς
τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος), πρῶτον μὲν ἐξήγησα λέξεις
τινὰς νομικὰς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤθελ' εἶσθαι παράδοξον,
ἂν οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἑλληνίζοντας ὄλους ἦναι γνωσθαί.
Ἐπειτα παρέθηκα πολλῶν παλαιῶν φιλοσόφων καὶ Νομο-
θετῶν πολιτικὰς γνώμας, καὶ διὰ σαφήνειαν ὧσων ὁ Βεκ-
καρίας λέγει, καὶ πλέον ἔτι διὰ νὰ διεγείρω τοὺς νέους
τοῦ ἑλληνικοῦ γένους εἰς ζῆλον τῆς προγονικῆς αὐτῶν
δόξης, βλέποντας, ὅτι τῶν ἐπιστημῶν, ὅσαι φωτίζουν
σήμερον τὴν Εὐρώπην, τὰ πρῶτα σπέρματα καὶ στοιχεῖα
ἐγεννήθησαν εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ αἰσθάνονται εἰς τὰ
βιβλία τῶν ἑλληνικῶν συγγραφέων. Εἶναι κατασχύνη
μας, ἐνῶ οἱ ξένοι τὰ φυτεύουν, τὰ καλλιεροῦν, τὰ αὐ-
ξάνουν εἰς μεγάλα δένδρα, καὶ τρέφονται μὲ τοὺς καρ-

« μὲν ἂν ἔγωγε οὐδέτερον· εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν, ἢ ἀδικεῖσθαι,
ἢ ἐλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, ἢ ἀδικεῖν. » Πλάτ. Γοργ. σελ. 469.

πούς των, ἡμεῖς μὴδὲ νὰ ἐξεύρωμεν, ὅτι αὐτὰ εἶναι προγονικὴ ἡμῶν κληρονομία.

Οὔτε τὰ παραδείγματα ταῦτα, οὔτ' ἡ ἀσθενὴς μου φωνή, ἤθελαν ἀρκέσειν νὰ διεγείρῳσιν εἰς μίμησιν τῶν καλῶν τὸ γένος, ἐὰν ἐξ ἀτυχίας οἱ Γραικοὶ ἦσαν ἀκόμη εἰς ἐκείνους τοὺς ἀξιοθρηνητοὺς καιροὺς, ὅπoταν . . . . Ἀλλὰ τίς χρεῖα νὰ μνημονεύω τὰ παρελθόντα κακὰ Ἰφθασσε, τέλος πάντων, ἡ ὥρα, τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες ἐπεθύμησαν εἰς μάτην. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μ' ὅλον ὅτι πολλὰ μακρυσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιάν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν, εἶναι ὅμως ἀσυγκρίτως πλέον φωτισμένοι, ἀφ' ὅ,τ' ἤθελαν εἶσθαι πολλὰ ἄλλα ἔθνη, ἐὰν ἔπασχαν καὶ μέρος μικρὸν μόνον τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ στολισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα, καὶ παιδευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιότεραν ἀνατροφὴν, ἥτις αὐξάνει καθημέραν, δείχνουν εἰς ὅλους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξετάζουν τὰ πράγματα, ὅτι δύνανται τινὲς δυστυχεῖς περιστάσεις νὰ ἐρημώσωσιν ὀλίγελα τὴν πλέον καρποφόρον γῆν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τῆς ἀφαιρέσωσι τὴν φυσικὴν γονιμότητα· ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκούν νὰ τὴν στολίσωσι καὶ πάλιν, ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τύσον εἶναι πληροφορημένοι, ὅτι παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ δὲν δύναται, ὥστε, καταφρονήσαντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια, παραβλέποντες ὅλους τοὺς κινδύνους, τρέχουν πανταχόθεν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀπολάβωσιν ἐκεῖνα τὰ φῶτα, μὲ τὰ ὁποῖα

ζῶντες ἐφώτιζαν τὰλλα ἔθνη, καὶ φωτίζουσι ἔτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινούς Ἑυρωπαίους οἱ πρόγονοί των.

Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὅλους τοὺς φιλογενεῖς πλουσίους, ὅσοι ἐπιταχύνουσι τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος, καταβάλλοντες προθύμως εἰς σύστασιν σχολείων, εἰς συνάθροισιν βιβλίων, καὶ εἰς τὴν διὰ τύπου ἐκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνετοὺς νέους, ὅσοι περιέρχονται τὴν Ἑυρώπην ἀπανθίζοντες, ὡς μέλισσαι, τὰ ὠφέλιμα ἄνθη, διὰ νὰ πλέξωσι τὸν στέφανον, μετὸν ὁποῖον μέλλει νὰ στεφανωθῆ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ Πιὰτρίς των.

Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπληροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ εὐτελεῆ μέταλλα, αὐτὰ γίνονται ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἐξέρουσι τὴν χρῆσιν καὶ μεταχείρισιν αὐτῶν. ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ πλοῦτος χωρὶς παιδείαν καὶ ἀρετὴν τόσο ὀλίγον ἐμπορεῖ νὰ στολίσῃ τὸν ἑχόντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερωτέραν αὐτοῦ τὴν γυμνότητα. ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐτοὺς τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυροὺς ἀποκτήσωσι, καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πέτρας μάθωσι νὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσίον (1), οὐδερμίαν

1. « Οὐδὲν πλέον, οὐδ' εἰ ἀπὸ πραγμάτων καὶ τοῦ οὐράτταιν τὴν γῆν
« τὸ πᾶν ἡμῶν χρυσίον γένοιτο· ὥστε οὐδ' εἰ τὰς πέτρας χρυσὰς ἐπιστά-
« μεθα ποιεῖν, οὐδενὸς ἂν ἀξία ἢ ἐπιστήμη εἴη· εἰ γὰρ μὴ κεχρηῆσθαι
« ἐπιστητόμεθα τῷ χρυσίῳ, οὐδὲν ὄφελος αὐτοῦ ἐφάνη ἐν.» Πλάτων
Εὐθυδήμ. σελ. 288.

τιμὴν θέλουν λάβειν παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἐνόσω ἢ πα-
τρὶς των εὔρισκεται εἰς πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληρο-
φορήθησαν τέλος πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ, μὲ τὴν ὁποίαν
σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς Πατρίδος,
ἐπαναστρέφει πολλαπλάσια εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ὡσαύτως οἱ φιλόμουσι νέοι τοῦ γένους, ὅσον πλέον
σπεύρουν τὰ φῶτα, τόσον πλειότερους ἐγκωμιαστάς εἰδή-
μονας θέλουν λάβειν τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον
πλειοτέραν εὐγνωμοσύνην θέλει δείξει εἰς αὐτοὺς ἡ εὐερ-
γετηθεῖσα Πατρίς. Ἐπί τοὺς ὠφελεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων
ἔπαινος, οἱ ὅποιοι ἐπαινοῦν ὅ,τι δὲν καταλαμβάνουν, καὶ
ψέγουν χωρὶς κρίσιν, ὅ,τι δὲν κολακεύει τὰ πάθη των;
Ἐτί τοὺς ὠφελεῖ ἡ σοφία, ὅταν ἡ Πατρίς, σκητισμένη, δὲν
ἔχη οὔτ' ὀφθαλμοὺς νὰ τοὺς ἴδῃ, οὔτε φρόνησιν νὰ τοὺς
διακρίνη, καὶ νὰ ἀνταμείψῃ, ὡς εἶναι δίκαιον, τοὺς ἰδρω-
τάς των;

Λύξήσατε λοιπὸν, ὦ νέοι φιλόμουσοι τῆς Ἑλλάδος,
τὴν προθυμίαν νὰ φωτίζετε τὴν Πατρίδα, διὰ νὰ ἀνακα-
λέσετε πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν προγόνων μας
δόξαν. Ἐνθυμήθητε, ὅτι εἶσθε Ὀμήρου, Ἀριστοτέλους
Πλάτωνος, Δημοσθένους, Θουκυδίδου, Σοφοκλέους, καὶ
μυρίων ἄλλων τοιούτων ἀνδρῶν ἀπόγονοι. Συλλογίσθητε
πόσους κόπους ὑπέφεραν οἱ θαυμαστοὶ οὔτοι ἄνδρες, διὰ
νὰ τιμήσωσι τὴν Πατρίδα, πόσην δόξαν ἀπέλαβαν ζῶν-
τες ἀπ' αὐτὴν, πόσην λαμβάνουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον
ἀπὸ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης Ἑθνη. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς
ἐξενιτεύθησαν, καθὼς ξενιτεύεσθε τὴν σήμερον, διὰ νὰ
συλλέξωσιν ὅ,τι χρήσιμον εὔρισκαν εἰς ἄλλα ἔθνη, καὶ

νά πλουτίσωσι τὴν ἰδίαν Πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα μὴ σας ἀπατήσῃ ἡ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ, μὴ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μετὰ μακρὰν ξενιτείαν ἐπιστρέψετε μὲ κενὰς χεῖρας (1), ἢ γέμοντες ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλήρης ἀναριθμητῶν καλῶν ἡ Εὐρώπη· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς, καὶ προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἄπειρον νεότητά. Μιμήθητε τὰς μελίσσας, ἀπανθίζοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὄχι τὰς μυῖας, αἱ ὁποῖαι προσκολλῶνται εἰς τὰς δυσωδίας. Τῶν τιμῶν ἡδονῶν ἢ μετρία χρῆσις γίνεται ἄνεσις τῶν κόπων, καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κόπους· ἡ κατάχρησις φεύγει τοὺς ἀναγκαίους κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ τυφλόνει εἰς τὸ ὕστερον τοῦ νοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς. Προσέχετε μὴ σας ἀποθηριώσῃ ἡ φιληδονία, καὶ σας μεταβάλλῃ, καθὼς τοῦ Ὀδυσσεὺς τοὺς φίλους ἢ Κίρκῃ, εἰς χοίρους. Ἀναγινώσκετε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόλογον τοῦ Πρωδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἰρακλέους· καὶ ἀκολουθήσατε τὴν σεμνὴν ἐκείνην γυναῖκα, ἣτις εἰκόνιζε τὴν ἀρετὴν, καὶ ὄχι τὴν ἀνάσχυντον Σειρήνα, ἡ ὁποία ἐτόλμα νὰ ὀνομάζεται εὐδαιμονία (2). Ἀπὸ σας ἡ Πατρίς δὲν ζητεῖ Στωϊκὴν ἀπάθειαν, οὐδὲ μοναστικὴν σκληρα-

α. = Ἀίσχρον τοι δηρὸν τα μένειν κενεὸν τε νέεσθαι. » Ἰλιάδ. β', 298.

α. Ὁ μῦθος οὗτος εὕρεται εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος· τὸν διηγεῖται αὐτὸς ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς νέους τῶν Ἀθηναίων. Ὅστις ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς δύναται νὰ τὸν ἀναγνώσῃ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ξενοφῶν τὸν ἔγραψε, καὶ δὲν

γυμνασίαν καὶ κακοπάθειαν· ζειτεῖ φῶτα, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν τύφλωσιν, ἐνδύματα, διὰ νὰ σκαπάσῃ τὴν γύμνωσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴτε νὰ τὴν φωτίσετε, μὴτε νὰ τὴν ἐνδύσατε εἰσθε ἰκανοὶ, εἰάν δὲν ἔχετε τὴν φιλοσοφικὴν μετριότητα.

Μιμῆθητε λοιπὸν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὅποιοι, φλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὸν ἔρωτα, ἔτρεχαν πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἀπολαύσωσι τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθῶς σεις, καὶ πένητες, καθῶς πολλοὶ ἀπὸ σᾶς, οἱ ὅποιοι τὴν ἡμέραν ἐσύχναζαν τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων, καὶ τὴν νύκτα ἐργάζοντο μὲ μισθὸν, διὰ νὰ λαμβάνωσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα (1). Τοιαύτην ἔνδεικν τὴν σήμερον νὰ φοβηθῆτε δὲν ἔχετε· δείξετε προθυμίαν νὰ φωτισθῆτε,

μαγευθῆ καὶ ἀπὸ τὴν κομψότητα τοῦ μύθου, καὶ ἀπὸ τὴν ἀμίμητον ἡδονὴν τοῦ Ξενοφωντείου χαρακτηῆρος, ἐκείνου ἢ ταλαίπωρος ψυχῆ, ἢ ἤρχισι νὰ σκληρύνεται, ἢ καὶ ἀπελιθῶν παντάπασιν.

1. Μενέδημος καὶ Λοκληπιάδης, νέοι καὶ πένητες φιλόσοφοι, μὴν ἔχοντες τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα, ἤλεθον τὴν νύκτα εἰς τὸν μύλον διὰ δύο δραχμὰς μισθόν. Τοῦτο μαθάντες οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, τοὺς ἐτίμησαν καὶ τοὺς ἐφιλοδώρουν πλουσίως, διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ μύλου (Ἀθῆν. δ', 19, σελ. 168). Κλεάνθης ὁ περίφημος φιλόσοφος (μαθητῆς τοῦ Ζήνωνος), ἐκωνομώσθη φρεσύντλης διὰ τοῦτο, ἔτι ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τέσσαρας μόνας δραχμὰς, δὲν εὔρηκε τρόπον ἄλλον νὰ ἀκροᾶται τοὺς φιλοσόφους παρὰ νὰ ἀνασύρῃ τὴν νύκτα ὕδωρ ἀπὸ τὰ πηγάδια, καὶ νὰ ὑπερετῆ δι' ὀλίγον μισθόν εἰς τοὺς κήπους, ἢ εἰς τῶν ἀρτοποιῶν τὰ ἐργαστήρια. Ὅθεν ἀντημαίφθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρεοπαγίτας μὲ τὴν αὐτὴν τιμὴν. Ὅταν Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς, ὅστις δι' αὐτὸ τοῦτο

καὶ ἡ Πατρίς θέλει προθυμηθῆν νὰ σᾶς χορηγήσῃ δωρεάν τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα.

Ὅσα ἕως ἐδῶ εἶπα, φιλόμουσοι νέοι τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι παρέκβασις τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ μᾶλλον προδοποιήσεις εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βεκκαρίου. Σεῖς εἰσθε τὴν σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅταν ἡ Πατρίς μέλλῃ νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σᾶς. Ἐπεὶ πῶς ἔχετε λοιπὸν νὰ διδάξετε τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; πῶς ἔχετε νὰ τοὺς μάθετε τὰ καθήκοντα τοῦ χριστοῦ πολίτου, τὴν ὑπεταγὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, εἴτε πλανᾶσθε, ὡς ἀγριάνθρωποι, ἢ μᾶλλον, ὡς ἀνήμερα θηρία, εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας; Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κηλεύονται, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη εἰς τὴν νεκρὰν αὐτῶν ἡλικίαν. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεται κἀνεὶς εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου· καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι καταρχῆς, πλὴν μικροὶ σπινθῆρες. Ὄταν ὁ λόγος τὰ κυβερνᾷ, γίνονται φῶς, τὸ ὁποῖον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου, καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν Πατρίδα. Ὄταν ἀφεθῶσι νὰ φέρωνται χωρὶς χαλινῶν, ἀνάπτουν πυρκαϊάν ὀλέθριον, τὴν ὁποῖαν νὰ σθέσῃ ἄλλο τι

ἐπιλοδοῦντες μεγαλπρεπῶς, τὸν ἠρώτησε, διὰ τί ἀντιεῖ; ἀπεκρίθη ὁ φρόνιμος καὶ μεγαλόψυχος νέος, « Ἐάντιλῶ γὰρ μόνον; τί δ' οὐχὶ ἀκαίτηται; καὶ τί δ' οὐκ ἄρδαι, καὶ πάντα παιδὸς φιλοσοφίας ἔντατα; » Διεγ. Κασέρτ. 3, 169.

πλέον δὲν δύναται παρὰ τὰς ποινὰς τῶν νόμων. Ἀλλὰ
 τί τοι μὲν γὰρ ὀνομάζω νόμους; αὐτοὶ πρέπει γὰρ φοβίζωσι
 τὰς ἀγενεῖς καὶ ἀχρείας ψυχὰς. Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλά-
 δος, ἔχετε ψυχὰς Ἑλληνικάς. Ἐξεύρετε καλῶτατα, ὅτι
 δὲν ἀρκεῖ γὰρ μὴν ἐπράξετε κακὸν ἐναντίον τῶν νόμων,
 ἀλλὰ θέλουν ζητηθῆναι ἀπὸ σᾶς καὶ ὅσα δυνάμενοι γὰρ πρά-
 ξετε ἠμελήσατε, δὲν ἀρκεῖ ὅτι δὲν ἐπροδώκατε τὴν Πα-
 τρίδα, ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεται, καὶ ἂν δὲν τὴν ὠφελῆτε.
 Προδοτὴς τῆς Πατρίδος γίνεται, ὅχι μόνον ὅστις ἀνοίγει
 τὰς πόλεις αὐτῆς εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν
 ἐλεεῖ τὴν πτωχείαν τῆς, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσίν τῆς,
 δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς κόπους τοῦ.
 Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν τὰ ἀνδράποδα ζῶσι βίον ἀνδρα-
 πόδων· ἀλλὰ τῶν Ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέ-
 πει γὰρ ἦναι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεῖς ἔχετε τὰς
 ἀκοῆς πληρωμένας ἀπὸ τόσα καλὰ τῆς προγονικῆς ἀρε-
 τῆς ἀκούσματα καὶ παραδείγματα, ὥστε κινδυνεύετε,
 ἂν δὲν τὰ μιμηθῆτε, γὰρ κατασταθῆτε καὶ παρὰ τὰ ἀν-
 δράποδα ἀχρεϊότεροι. Περιστρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς,
 ὦ νέοι, εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ ἴδετε ἂν κένεν ἀπὸ τὰ
 σημερινὰ Ἕθνη ἔργη προπάτορας τοιοῦτου, ὁποῖους ἡμεῖς,
 παραδείγματα ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τόσα, ὅσα
 ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων μας.
 Συλλογισθῆτε, ἂν ἦναι τίμιον καὶ καλὸν γὰρ καυχώμεθα εἰς
 τούτους τὰς πατρυχθείας, χωρὶς γὰρ δεῖξωμεν καὶ ἡμεῖς
 ἴδιον ἀδυναθείας γὰρ ὑποφέρωμεν ὀνειδίζομενοι ἀπὸ τὰ
 ἄλλα Ἕθνη, ὡς ἀνάξιμοι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐγενείας
 καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἡλίθιον, ὡς ἀνωφελὲς βάρος τῆς

γῆς¹. Συλλογίσθητε, ὦ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νέοι, ἂν ᾗσθε ἄξιοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἂν δυνάμενοι νὰ φωτίσετε τὴν Πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσετε, ὡς ἄλλοι Ἡρακλεῖς, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς τᾶς ὑβρῆς, ἀκολουθήτε, ὡς Σαρδανάπαλοι, τὴν ἀνκίσχυντον γυναῖκα, τὴν ὁποίαν, πλανηθέντες ἴσως, ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς μισοπόνους νέους, ἂν διὰ δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκωνται τινὲς τοιοῦτοι.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνδέχεται μὴτ' ὅλοι οἱ πλούσιοι τῶν Γραικῶν νὰ ἔχωσιν ἴσως τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δικαίως ἀνωτέρω ἐπαίνεσα, δὲν ἤθελ' εἶσθαι περιττὸν νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ καὶ πρὸς αὐτούς. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς φιλαργύρους σιωπῶ, ἐπειδὴ εἶναι τόσον ἀναίσθητοι, ὅσον τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα ἐθεοποίησαν· νὰ προσπαθῇ τις νὰ μεταβάλη τοιούτους ἀνθρώπους εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ λέγῃ τὸν χρυσὸν, γενοῦ ἄργυρος, ἢ τὸν ἄργυρον, γενοῦ χρυσός. Ὁ λόγος μου λοιπὸν εἶναι πρὸς μόνους ἐκείνους, ὅσοι μετὰ χαρᾶς ἐξοδεύουν ἐκ τοῦ περισσεύματος, ἀλλὰ πρῶ, πότε καὶ πῶς νὰ ἐξοδεύωσι δὲν ἔμαθάν ἀκόμη.

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ εὐτελέστατον ἀνδράποδον, ὦ φίλοι πλούσιοι, δύναται πολλάκις ἡ τύχη νὰ δώσῃ θησαυροὺς

1. Πλίθιον ἔθνος μᾶς ὀνομάζει ὁ Βυζάντιος, Ἰατρὸς Γερμανός· βάρης ἀνωφελὲς τῆς γῆς μᾶς ὀνομάσιν ὁ Πάυτος, Γερμανός φιλόσοφος. Καὶ σημείωσα, ὅτι τὸ β ἄ ρ ο ς ἀ ν ω φ ε λ ἔ ς τ ῆ ς γ ῆ ς εἶναι ἡ γνωστὴ ἐκείνη φράσις τοῦ Ὀμήρου « ἐτώσιον ἄχθος ἀργύρης, » ἠγουν, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι πολεμοῦν τοὺς ταλαιπώρους Ἕλληνας μὲ ἀυτὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὄπλησιν β.

μεγάλους χρημάτων ἀλλὰ μόνος, ὅστις ἔχει γενναίαν ψυχὴν, ἐξεύρει τὴν ἀληθῆ χρῆσιν τοῦ πλούτου. Ἡ ἀληθὴς χρῆσις τὴν σήμερον εἶναι νὰ τὸν δαπανᾶτε εἰς θεραπείαν τῆς πληγωμένης καὶ γοσούσης πατρίδος, νὰ ἀγοράσετε φάρμακα, νὰ πληρώσετε ἰατρούς. Τὰ φάρμακα εἶναι τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα, οἱ ἰατροὶ εἶναι οἱ ἐπιστήμονες καὶ συνετοὶ ἄνδρες. Τί σᾶς χρησιμεύει ὁ πλοῦτος, ὅταν δὲν ἐξεύρετε νὰ τὸν μεταχειρισθῆτε εἰς ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων; τίς ὠφέλεια ν' ἀφήσετε θησαυροὺς χρημάτων εἰς κληρονόμους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαιδεύσις θέλει κάρμιν τὸν πλοῦτον κακίας, καὶ ὄχι ἀρετῆς ὄργανον; τί καλὸν προσμένετε ἀπὸ τὸν πλοῦτον, ὅταν δὲν συνοδεύεται μὲ τὴν τιμὴν; μήπως δύναται μόνος ὁ χρυσὸς νὰ θεραπεύσῃ τὴν αἰσχύνην νὰ λέγεσθε ἀπαιδευτῶν τέκνων ἀπαιδευτοὶ γονεῖς, ἢ βαρβαρωθείσης Πατρίδος βαρβαρώτατοι πολῖται; Σεῖς ἐξοδεύετε μὲ προθυμίαν εἰς ἐλεημοσύνας· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα ἐλεημοσύνη νὰ κόπῃ τις τὰς αἰτίας τῆς πτωχείας, παρά νὰ τρέφῃ πτωχοὺς. Ἡ πτωχία προέρχεται πολλάκις ἀπὸ ἐκούσιον ἀργίαν, ἢ ἀπὸ τὰς κοινὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς· ἀργεὶ καὶ πτωχοὶ ἐκεῖ μάλιστα εὐρίσκονται πολ-

---

1. Ἐπρεπον, ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Κράτης, ἂν ἦτο δυνατόν, νὰ ἀναθῆ τις εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως, καὶ νὰ διαλαλήσῃ ἐκεῖθεν πρὸς ὅλους τοὺς πλουσίους πατέρας, ὅσοι ἀμελοῦν τῶν ἰδίων τέκνων τὴν παιδείαν, ταῦτα τὰ λόγια. « Ὅτι ἄνθρωποι, παῖ φέρεσθε, εἴτινες χρημάτων « μὲν κτήσεως περὶ πᾶσαν παιδείαν σπουδῆν, τῶν δ' οὐσίαν, οἷς ταῦτα « καταλείψετε, μικρὰ φροντίζετε; » Πλούταρχ. Περὶ παιδ. ἀγωγ. § 9.

λοί, ὅπου δὲν εἶναι τέχνη οὐδ' ἐπιστῆμαι, ὅπου δὲν βασι-
λεύουν νόμοι χρηστοί¹.

Ἐνώθητε λοιπὸν καὶ σεῖς μὲ τοὺς ζήλωτάς τοῦ γένους
πλουσίους, διὰ τὸ ὄνομα καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς κοινῆς
ἡμῶν Πατρίδος, καὶ συνεισφέρετε καθεὶς τὸ κατὰ δύνα-
μιν, ἐπειδὴ ἡ Πατρίς, εὕρισκομένη εἰς δυστυχίαν, δὲν
ἔχει ἀκόμη δημόσιον θησαυρὸν, διὰ τὴν συστήσῃ κοινὰ
φροντιστήρια τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν ἀπόρων
νέων. Ὁ ἀπὸ τὸ δημόσιον μισθὸς τῶν διδασκάλων εἶναι
καὶ αὐτῆς εὐρημα καὶ νομοθέτημα τῶν Ἑλλήνων, τῶν
ὁποίων καυχᾶσθε ὅτι εἰσθε ἀπόγονοι. Πολυπλασιάσατε
εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰ σχολεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας·
πέμψετε, μὲ κοινὴν δαπάνην, χρηστοθήεις νέους εἰς τὴν

1. Εἰς τὰς Ἀθήνας οὕτε πτωχοί, οὕτε ψωμοζήτης εὕρισκτο, εἰς ὅσον
οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυβερνοῦντο ἀπὸ νόμους χρηστούς, εἰς ὅσον ἐπιμελοῦντο τὴν
καλὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν τῶν νέων, εἰς ὅσον ἐτίμων τὰς τέχνας
καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ ἐκόλαζαν ὡς ἀδίκημα τὴν ἀργίαν· ἀλλὰ τῶν
καλῶν τοῦ Σόλωνος νόμων ἢ καταφρόνησις, καὶ τῆς χρηστῆς τῶν νέων
παιδείας ἢ ἀμέλεια ἐγένισεν ἔπειτα (ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης) καὶ τὰς
Ἀθήνας ἀπὸ ψωμοζήτητος. « Τότε οὐδεὶς ἦν τῶν πολιτῶν ἀνδρὸς τῶν
ἀναγκαζίων, οὐδέ προσαιτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας τὴν πόλιν κατη-
σχυον· τῶν δὲ πλείους εἰσὶν οἱ σπικνιζόμενοι τῶν ἐχόντων. » Ἰσοκρ.
Ἁριστοπαγίτ. § 33, σελ. 155.

2. Εἶναι νόμος Χερώνιδου τοῦ νομοθέτου τῶν Ἀθηναίων, περὶ τοῦ ὁποῦ
ταῦτα λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (ιβ', 12, σελ. 486). « Ἐνομοθέτησε
« γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἀπαντας μακιδάνειν γράμματα, χρητοῦσας
« τῆς πλείους τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλους· ὑπέλαθε γὰρ τοὺς ἀπόρους
« τοῖς βίοις, ἰδίᾳ μὴ δυναμένους δίδοσθαι μισθούς, ἀποστειρηθήσεσθαι
« τῶν καλλίστων ἐπιτελευμάτων. »

Εὐρώπην, διὰ τὰς σᾶς φέρωσι τὰ καλὰ τῆς Εὐρώπης·
 καὶ παράδοτε εἰς τὰς χεῖράς των τὴν παιδείαν τοῦ Γέ-
 νους. Ἀλλ' ἐνώθητε γρήγορα, ἐνόσιω ἢ Ἑλλάς ἔχει χρεῖαν
 βοήθειας, εἰάν θέλετε νὰ ἔχετε τὴν παρὰ τῆς Ἑλλάδος
 εὐγνωμοσύνην. Οἱ πιστοὶ φίλοι τρέχουν εἰς τὸν κίνδυνον
 τοῦ φίλου· οἱ κόλακες δὲν φαίνονται, πλὴν ἀφοῦ περῶσῃ
 ὁ κίνδυνος. Ἄντι νὰ λυπῆσθε τὴν εἰς τὰ καλὰ καὶ χρή-
 σιμα δαπάνην, χρέος ἔχετε νὰ εὐχαριστήτε τοῦ Θεοῦ
 τὴν πρόνοιαν, ὅτι σᾶς ἐγέννησεν εἰς περιστάσεις καὶ και-
 ροὺς τοιούτους, εἰς τοὺς ὁποίους μὲ μόνον τὸ περίσσευμα
 τῶν ὑπαρχόντων, δαπανώμενον φρονίμως, δύνασθε νὰ
 ἀποκτήσετε μνήμην ἀθάνατον, ἐπονομαζόμενοι **ΕΥΕΡ-
 ΓΕΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**. Ἐάν ἔχετε μικρὰν φρό-
 νησιν, δὲν σᾶς λανθάνει, ὅτι ἡ πρὸς τὸ καλὸν ἀλλοίωσις
 τῆς Ἑλλάδος ἤρχισεν. Ὁ καιρὸς ἴσως δὲν εἶναι μακρὰν,
 ὅταν ἡ πατρίς θέλει ἀποστραφῆν τὰ δῶρα ὅλων τῶν
 ἀνοήτων ἐκείνων πλουσίων, ὅσοι δὲν ἐπρόσδραμαν εἰς τὴν
 ἀνάγκην τῆς. Ἄν δὲν σᾶς κινήῃ εἰς συμπάθειαν, ἢ ἐντρο-
 πὴν, τῆς Πατρίδος ἢ γύμνωσις, ἢ σᾶς κινήσῃ καὶ ἡ
 πρόνοια τῶν ἰδίων τέκνων. Ὅταν ἡ Ἑλλάς φωτισθῇ, δὲν
 ἔχετε πλέον χρεῖαν νὰ τὰ ξενιτεύετέ· ἀλλ' αὐτοῦ εἰς τὰς
 πατρικὰς ἀγκάλας ἔχοντες, καὶ βλέποντες αὐτὰ, θέλετ'
 ἀπολαύειν τοὺς καρποὺς τῆς παιδείας των, καὶ τὸ σέβας
 τόσον πλειότερον, ὅσον ἡ παιδεία διδάσκει, καθὼς τᾶλλα,
 οὕτω καὶ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα.

Ἀπὸ ταύτην τῶν φιλογενῶν πλουσίων καὶ τῶν σκου-
 δαίων νέων τὴν ταχεῖαν ἔνωσιν κρέμεται τῆς Ἑλλάδος
 καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ σωτηρία. Εἶναι κοινὴ πάντων καταί-

σχόνη νὰ ὑποφέρωμεν τὴν καταφρόνησιν τῶν ἄλλων ἔθνῶν, νὰ μὴν ἀριθμώμεθα μεταξὺ αὐτῶν « μῆτε τρίτοι, μῆτε « τέταρτοι, μῆτε δυωδέκατοι, » καθὼς ἔλεγεν ὁ παλαιὸς χρησμὸς περὶ τῶν Μεγαρέων, νὰ μὴ λογιζώμεθα κἄν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς· ἴτινες, ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ πρώτου σοφοῦ, τοῦ πρώτου μεγάλου ἔθνους τῆς γῆς· ἰκαὶ πότε; ὁπότεν ἦναι εἰς τὰς χεῖράς μας νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν κοινὴν πατρίδα, ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας τὸ ὄνειδος¹.

Εἰς ὅσα, φιλέλληνες πλούσιοι, καὶ φιλόμουσι νέοι, εἶπα περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν χρέους, μ' ἐκίνησεν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τῆς πατρίδος ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σᾶς βλέπω τὴν σήμερον ὀδηγουμένους εἰς τὸ καλὸν, καὶ ὄχι κἀνέν ἄλλο ἀνάξιον Ἑλληνικῆς ψυχῆς τέλος. Ἐάν τις νῆς (καὶ ἐλπίζω, ὅτι οὐδεὶς τοιοῦτος θέλει εὐρυθῆν) κρινῶσι κακῶς τοὺς λόγους μου, διότι ὀλίγον τοὺς μέλει νὰ ἔδωσι καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εὐδαίμονα καὶ στολισμένην μὲ τὰς προγονικὰς ἀρετάς, μὲ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, εὐνομίαν καὶ δόξαν αὐτῆς, πρὸς αὐτοὺς λέγω ὅτι ἔλεγε πρὸς τοιοῦτους ἀκροατὰς καὶ κριτὰς ὁ Ἰσοκράτης· « Ἐμοὶ « δὲ τῶν μὲν τοιούτων ἀκροατῶν οὐδὲν πώποτ' ἐμέλη- « σεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων τοῖς εὖ φρονοῦσιν· ἐκείνων δὲ, « τῶν ἅ τε προεῖπον πρὸ παντὸς λόγου μνημονευσόντων, « τῶ τε πλήθει τῶν λαγομένων οὐκ ἐπιτιμησόντων . . . « πάντων δὲ μάλιστα, τῶν οὐδενὸς ἂν ἡδῖον ἀκουόντων,

1. « Αἰσχρὸν . . . ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὑδριζομένης μηδεμίαν ποιήσα- « σθαι κοινὴν τιμωρίαν, ἐξὸν ἡμῖν εὐχῆς ἄξια διαπραξάσθαι. » Ἰσοκράτ., Παναηγυρ., § 48, σελ. 74.

« ἢ λόγου διεξιόντος ἀνδρῶν ἀρετὰς, καὶ πόλεως τρόπον
 « καλῶς οἰκουμένης. Ἄπερ εἰ μιμήσασθαι τινες βουλευθεῖεν
 « καὶ δυναθεῖεν, αὐτοὶ τ' ἂν ἐν μεγάλῃ δόξῃ τὸν βίον
 « διαγάγοιεν, καὶ τὰς πόλεις τὰς αὐτῶν εὐδαίμονας
 « ποιήσαιεν. » Ἰσοκράτ. Παναθην. § 54, σελ. 260.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΣ